

Szopka krakowska z lalkami

- Czas powstania l. 50. XX w.
- Miejsce powstania Dobczyce
- Wymiary wysokość: 240 cm, długość: 160 cm, szerokość: 60 cm
- Numer inwentarzowy 354/MRD/S
- Muzeum [Muzeum Regionalne PTTK im. Władysława Kowalskiego w Dobczycach](#)
- Tematy [religijność](#), [teatr](#), [wieś](#)
- Materiał [drewno](#), [papier](#), [karton](#)
- Prawa do obiektu Muzeum Regionalne PTTK im. Władysława Kowalskiego w Dobczycach
- Prawa do wizerunków cyfrowych domena publiczna
- Digitalizacja RPD MIK, projekt Wirtualne Muzea Małopolski
- Tagi [szopka](#), [lalki](#), [2D](#), [Boże Narodzenie](#), [kołeda](#), [domena publiczna](#)

Prezentowana szopka krakowska została wykonana przez mieszkańców Dobczyc i подарowana Muzeum Regionalnemu w Dobczycach przez miejscowych strażaków.

Ta niezwykle misternie wykonana szopka jest przykładem nie tak dawnej jeszcze tradycji przygotowywania w podkrakowskich miejscowościach szopek bożonarodzeniowych. Jest dwupoziomowa, dominuje kolor czerwony. Daszki zostały pokryte kłosami zboża. Lalki umieszczone w

szopce zostały wykonane z drewna i tkaniny.

Opracowanie: Maria Topa (Muzeum Regionalne PTTK im. Władysława Kowalskiego w Dobczycach),
Redakcja WMM, © wszystkie prawa zastrzeżone

Skąd wzięła się tradycja szopek bożonarodzeniowych?

Tradycja polskich szopek bożonarodzeniowych sięga korzeniami włoskich jasełek przeszczepionych na nasz grunt przez zakony franciszkańskie. Początkowo, organizowane w bocznych ołtarzach kościołów, składały się z figur wyobrażających Dzieciątka, Maryję, świętego Józefa, pastuszków i Trzech Króli ustawionych na tle scenerii Ziemi Świętej. Z czasem dla podniesienia ich atrakcyjności zaczęto je wzbogacać o rozbudowane scenerie i nowe postaci, także świeckie.

W zespołach figur szopkowych pojawiali się przedstawiciele różnych nacji, stanów, zawodów, różnorodne formacje wojskowe, bohaterowie narodowi, a także postaci w strojach regionalnych, np. górale i krakowiacy. W XVIII wieku statyczne dotąd figury zaczęto zastępować marionetkami, które odgrywały różne scenki, również o charakterze świeckim, często humorystyczne. Takie widowiska cieszyły się ogromnym zainteresowaniem widzów, wywołując żywe reakcje, nieliczące z powagą miejsc, w których się odbywały. Z tego powodu pod koniec XVIII wieku władze kościelne zakazały organizowania ruchomych jasełek w świątyniach, powracając do wielofiguralnych stałych kompozycji.

Opracowanie: Anna Kozak (Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem), ©
wszystkie prawa zastrzeżone

Zobacz kolekcję [szopek bożonarodzeniowych oraz lalek z szopki Kabaretu „Zielony Balonik”](#) zgromadzoną na portalu Wirtualne Muzea Małopolski.

Przeczytaj również o tradycji polskiej [szopki satyrycznej](#).

Tagi: [Kraków, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Muzeum Narodowe w Krakowie, tradycja, szopka, Krakowiacy, Boże Narodzenie, górale, Jacek Malczewski, © wszystkie prawa zastrzeżone](#)

Szopka ludowa – szopka satyryczna

Jasełka stanowiły udramatyzowaną formę szopki bożonarodzeniowej, która odgrywana była podczas obrzędu w formie dramatu liturgicznego. Wywodziły się z okazjonalnej dekoracji kościelnej, jaką była stajenka ze Świętą Rodziną. Szopka przyjmując z czasem konwencję widowiska została opatrzona dialogami oraz śpiewem. Rozbudowano ją o *proscenium*, na którego płaszczyźnie poruszały się laleczki składające pokłon Dzieciątku, animowane przez postacie schowane w jej podstawie. Wykorzystywanie formuły parateatralnej podczas celebracji danych świąt miało za zadanie urozmaicać przekaz, który z formy zwykłego odczytania tekstu Pisma Świętego, najczęściej podczas liturgii, przeszedł w odgrywanie przed oczami wiernego wydarzeń z życia Chrystusa. Jednak stopniowo jasełka zaczynały się laicyzować – powiększono grono osób dramatu oraz wprowadzono wiele scenek o świeckim charakterze. Na kanwie treści religijnej zaczęły pojawiać się epizody zabawowe (komediowe), czy nawet, jak dzisiaj moglibyśmy to określić – gagi (przeczytaj [Skąd wzięła się tradycja szopek bożonarodzeniowych?](#)).

Ta zmiana formy przekazu, przybierająca charakter znacznie bardziej rozrywkowy, wpłynęła na wyodrębnienie się jasełek poza przestrzeń kościoła w XVIII wieku w związku z nakazem biskupim. Odgrywane odtąd we wsiach i miastach, przyjęły formę okazjonalnych, przenośnych teatrzyków, w rodzaju ludowego widowiska o charakterze również zarobkowym, wykonywanych przez służbę kościelną, nauczycieli i uczniów, a także mieszczan. Ludowa oraz rozrywkowa konwencja (prostota przekazu, rubaszny humor) wzmogły tendencję do uzupełniania tekstu dramatu aktualną tematyką (postacie, wydarzenia), w tym elementami satyrycznymi (komentarze danej sytuacji np. społecznej).

Główną atrakcją i efektem zeświecczenia szopek stały się właśnie scenki rodzajowe, które lokalnie różniły się specyfiką i ulubionymi przez publiczność postaciami.

Szopka ludowa, czy też kołędowa rozwijała się silnie w Warszawie, natomiast w tradycji krakowskiej zakorzeniła się w swojej lokalnej odmianie. Jej konwencjonalną formę ustaliła twórczość XIX wiecznego szopkarza krakowskiego Michała Ezenekiera, który wprowadził typowy dziś repertuar postaci, a także scenografię inspirowaną architekturą kościoła Mariackiego i zamku wawelskiego. Przez teksty szopki Ezenekiera silnie przezierają aktualności polityczne o charakterze patriotycznym, jak również czytelne trawestacje ówczesnej literatury.

Szopka ustanowiła zwyczajowy model, na którego płaszczyźnie można było przemycić wiele treści, zwłaszcza zaś dzięki elastyczności fabuły i postaci dawała dużo możliwości interpretacyjnych. Zatem nic dziwnego, że już w połowie XIX wieku zaczęły pojawiać się pojedyncze dzieła literacko-publicystyczne stworzone w konwencji szopki. Teksty te bazowały na fabule udratyzowanej szopki ludowej, wykorzystując jej stałe elementy (scenki, osoby), które służyły wewnątrzśrodowiskowej krytyce, bądź komentarzowi aktualności, przedstawione dodatkowo w formie satyry, często ukierunkowanej personalnie (osoby dramatu reprezentowały konkretne osoby żyjące). W 1849 roku wydana została słynna *Szopka* Teofila Lenartowicza (Wrocław, 1849), czy *Rok 1849 w jasełkach* Leszka Dunina-Borkowskiego („Tygodnik Lwowski”, 1849), w 1880 opublikowano zaś teksty *Szopka dla dorosłych dzieci* i *Szopka warszawska* autorstwa Wiktora Gomulickiego.

Na gruncie krakowskim pojawiły się tzw. jasełka polityczne, które zaszczerpili Józef Szujski (*Jasełka galicyjskie*, 1875) i Stanisław Tarnowski (*Wędrówki po Galilei*, 1873) oraz Lucjan Rydel w swoim słynnym dramacie *Betlejem polskie* (premiera teatralna – 1904, publikacja – 1906). Ciągłe żywe i popularne widowisko w postaci szopki ludowej oraz zjawisko chłopomanii przełomu XIX i XX wieku stały się podwaliną dla miejscowej bohemy do przywrócenia tej tradycji w formie teatralno-literackiej, lecz w odmianie satyrycznej. W 1906 roku w Jamie Michalika wystawiono pierwszą *Szopkę krakowską kabaretu „Zielony Balonik”*, która stała się fenomenalną i dotychczas najlepszą trawestacją szopki ludowej. Artyści oraz literaci wykorzystując schemat formalny szopki bożonarodzeniowej w kpiarskiej i prześmiewczej konwencji zaprezentowali ówczesne aktualności ze sceny krakowskiego życia artystycznego i społecznego, nie szczędząc komentarzy i personalnych dowcipów. *Szopka zielonobalonikowa* wystawiana była okazjonalnie, jej tematyka, mimo iż oscylująca wokół Bożego Narodzenia, zmieniała każdorazowo repertuar scenek i osób dramatu, reprezentujących różnych przedstawicieli tego środowiska (lalki o cechach portretowych). Szopka literacka kontynuowana były w międzywojniu przez Skamandrytów, w tym samym satyrycznym charakterze, wystawiana w ramach działalności kabaretu „Pod Pikadorem”, jej teksty publikowano zaś w „Cyruliku Warszawskim”. Suma tych zjawisk, stanowiąca ewolucję gatunkową szopki (od dekoracji, przez dramat liturgiczny, teatrzyk ludowy, formę literacką, aż po kabaret) pozwala zrozumieć potencjał drzemiący w jej konwencji fabularnej. Rozbudowywana, zgodnie z lokalną specyfiką, o scenki rodzajowe, utożsamiała się z rodzimą problematyką – przez co utworzyła stałe tło i typologiczny repertuar postaci (jak w *commedia dell'arte*). Dało to możliwość aktualizacji, czyli eksplorowania i komentowania wydarzeń bieżących, przybierających niemal charakter „nigdy niestarzejącego się żartu”, dodatkowo prezentowanego w widowiskowej, żartobliwej odświeżeniu, wzmagającej jej atrakcyjność.

Oddźwięk tradycji typowo polskiej szopki satyrycznej usłyszeć można we współczesnym języku, czego konsekwencją jest nowe, potoczne rozumienie słowa „szopka”, jako: „sytuacji, zachowania itp. obliczonego na pokaz, ocenianego jako niepoważne”.

Zobacz również:

Szopki krakowskie autorstwa [Macieja Moszewa](#), [Romana Sochackiego](#), [Mariana Dłużniewskiego](#), [szopki laleczkowe z Wieliczki](#), z [Chrzanowa \(obecnie w Wygiełzowie\)](#);

Lalki z *Szopki krakowskiej* kabaretu „Zielony Balonik” przedstawiające [Juliusza Leo](#) i [Jacka Malczewskiego](#).

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska](#).

Opracowanie: Paulina Kluz (Redakcja WMM),

Bibliografia:

[Słownik języka polskiego PWN](#) [dostęp: 06.2015];

[Grzegorz Sinko, "Betlejem polskie" po czterdziestu latach](#) [dostęp: 06.2015];

Tomasz Weiss, *Legenda i prawda Zielonego Balonika*, Kraków 1976;

Ryszard Wierzbowski, *O szopce: studia i szkice*, Łódź 1990.

Tagi: [Kraków, tradycja, szopka, lalki, Młoda Polska, teatr, chrześcijaństwo, Boże Narodzenie, kołeda, liturgia, kabaret, licencje Creative Commons](#)